

בית מדרש • הוצאה לאור

גליון 26 / שבט - אדר תשפ"ד

נהורא דשמעתתא

גליון אקטואלי מרתק מבית היוצר של אש התורה

לעילוי נשמת הגאון המופלא צנוע וזמלי - רבי שלמה ב"ר מאיר שפיידא זצ"ל

מהדורת זכרון שלמה

מתי צריך ללחוץ על 2 כפתורים במעלית?

וכתב בדבר הלכה (עמ' ר) כי מאחר ונוגע הדבר לאיסור תורה, יש להחמיר מספק, ויש להיזהר מייחוד במקום שלא תהיה בהכרח סיבה המפקעת תוך 35 שניות.

ולפי זה נמצא בנוגע למעלית, שיש ליזהר מנסיעה רצופה שיש בה תנאי איסור יחוד במשך 35 שניות ומעלה, משום שיש בזה חשש איסור תורה.

והעצה במקרה כזה, ללחוץ לפני שהדלת נסגרת על כפתור קומה אמצעית, כדי שהמעלית תבצע עצירה נוספת תוך פחות מ-35 שניות.

ויש להוסיף, כי האיסור אינו רק כשאנו יודע אם בעלה בעיר [ואין שיד כאן היתר ספק ספיקא, שהרי ניתן לברר, ויכול להמנע מכניסה למעלית], אלא אף אם יודע שבעלה בעיר, עדיין נראה שלא יועיל כאן להתיר, שהרי בעלה אינו מסוגל להכנס למקום היחוד, ומבואר בחכמת אדם (כלל קס סעיף ו) שבכהאי גוונא לא מועיל בעלה בעיר להתיר.

ואף שדעת החזו"א להקל בזה שלא כחכמת אדם, (כמובא בשמו בח"ב קידושין י"א סק"ב, ובדבר הלכה סי' ז' אות ב'), וכן מובא בשם הגר"ז (ברכת אברהם סוטה סה), שבעלה בעיר מועיל להתיר בכל גוונא, מפני שאימת בעלה עליה.

מ"מ כבר כתב בשבט הלוי (ח"ה סי' רג) שלמעשה בוודאי שיש להחמיר כדעת החכמת אדם, ולא

להקל על סמך בעלה בכ"ג, אם לא בשעת הדחק. [ובלא"ה כבר כתב רבינו יונה בספר היראה, כי ככל האפשר ראוי להמנע משבת יחד גם כשבעלה בעיר ופתח פתוח לרה"ר.]

שאלה: מצוי במקומות רבים, שהמעלית נפתחת לקריאה מבחוץ רק כשהיא בדרך ירידתה, אבל בדרך עלייתה, עולה עד הקומה האחרונה מבלי עצירה, ואין אפשרות לפותחה מבחוץ עד שתסיים לעלות.

ויש לעיין, האם יש איסור ייחוד באותה חצי דקה שהמעלית סגורה בעלייתה מבלי אפשרות פתיחה מבחוץ, ומה הפתרון לכך?

מסקנא דשמעתתא

נידונים אקטואליים בדאי ההלכה

רב המכון רבי צבי דותן שליט"א - מורה הוראה ודאש כולל גני אילון - אחיסמך

תשובה: יש להקדים, כי זה ברור ששהייה במקום שקיימים בו תנאי איסור ייחוד, אסורה **מדאורייתא** אפילו רגע אחד ממש (מנחת שלמה סי' צא). ועל כן אסור לבעל מלאכה או שליח להיכנס לבית פרטי או מקום סגור שקיימים בו תנאי האיסור (אין בעלה בעיר, אין פתח פתוח), אפילו כשדעתו ליכנס לרגע אחד ומייד לצאת.

אך מקום כזה שבהכרח לא יהיה ניתן להמשיך ולהתניח בו. כגון נסיעה ברכב או שהייה במקום ציבורי בלילה, שתוך זמן מועט מוכרח שיעברו בסמוך רכבים או אנשים, בזה מוסכם להלכה שמעיקרא אין איסור ייחוד באותו מקום (מנחת שלמה שם, אגרות משה אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות טז, שבט הלוי ח"ג קפב).

אלא שנחלקו הפוסקים, תוך כמה זמן נדרש שתהיה סיבה המפקעת את היחוד, בכדי שלא יהיה בזה איסור. דעת האגרות משה (שם) והמנחת יצחק (ח"ו צו) שמספיק שתהיה סיבה המפקעת את הייחוד תוך **5 דקות**. ודעת הלהורות נתן (ח"א סי' נ"ח) שצריך שתהא סיבה המפקעת תוך **3 דקות**. אולם בחוט שני (הל' יחוד) בפתח הבית (עמ' רכ) ובדבר הלכה (הוספות סי' טו) החמירו, שאין היתר אלא כשיש סיבה המפקעת את הייחוד תוך **35 שניות**. ויעויין בפתחי יחוד (פ"ג אות ג') שהבאנו בהרחבה כל השיטות.

צורתה דשמעתה

סקידה מקיפה של סוגיה הלכתית

הרב מנחם אדלר - דאש בית המדרש

האסור והמותר בדמויות שמש ירח וכוכבים

נאמר בעשרת הדברות "לא תעשה לך פסל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל", ופירשו חז"ל "לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות" (ע"ז מג, ר"ה כד). ונתבאר בגמרא שיש בענין זה שני איסורים נפרדים:

א. איסור תורה - לעשות דמות שמש ירח וכוכבים, אפילו כאשר כוונתו לנוי, ולא לעבודה זרה. (שמה יטעו בהם ויבואו לעובדם (מבנים ע"ז פיג היי, סמיג לית כב, חינוך לט). ועפ"י כתב המנחת (סוף סוף) שיש בכך חומר **יהרג ואל יעבור**, כדין אביזריהו דעבודה זרה.)

ונכלל בזה, שלא לצייר או להדפיס צורתם, ולא לצבוע צורת שמש (לא תעשון אתי עמי מב, מחזה אליהו חג עמי תצט). האיסור הוא אפילו בציור רגיל שאינו בולט או שוקע (ניד קמ"ד א). וכן שלא להדביק מדבקות בצורתם (חוט שני פסח רלב).

ב. איסור דבנן - להשהות ברשותו שמש ירח וכוכבים, גם כשנעשו על ידי נכרים, מפני החשד (שיחשדו שעבר על האיסור וצוירם, או שיחשדו שעובד לדמויות אלו. ראשונים בע"ז שם).

איסור ירח כ'בננה' - היתר צורה פגומה - ומחלוקת בצורה מכוסה

האיסור לצייר או להשהות הוא דוקא בצורה שלמה, ולא פגומה (ש"ד קמ"א כ"ה). על כן נהגו לצייר שמש או ירח סמוך לקצה הדף, שתהא צורתם חסרה. ובכוכב יפגום קצת אחת מקרניו¹ (תמונה 1), בכל הכוכבים קטוע שליש מהקרן השמאלית. וירח, הגם שבמציאות הוא עגול ככדור, נחשב שלם ואסור אפילו כשעשוי כ'בננה', מפני שכך נראה לעינינו² (תמונות 2, ובקידוש לבנה אף שהעשיה אסורה, השהיה מותרת, שנמצא במקום רבים (כמבואר להלן), אך בקיש אין היתר, ויש לפגום הירח והכוכבים [ממחוס לא תעשו אתי]).

צורה שחלקה מכוסה, כגון ירח שחלקו מוסתר בעננים (תמונה 3), או שמש שחלקה מכוסה תחת האופק, יש אוסרים, וסוברים שעדיין נחשב צורה שלמה, מפני שלפעמים נראים כך לעינינו⁴. אך נהגו להקל כדעת המתירים, שגם בכך נחשב צורה פגומה, שהולכים לפי עיקר הצורה, ירח כ'בננה', ושמש בעיגול שלם, ולא כפי שנראה לעינינו לפעמים⁵. ועל פי זה נהגו היתר בלוגו של עיריית בני ברק, וציירו שמש זורחת מאחורי ההרים (תמונה 4). [בלוגו הישן (תמונה 5) הניחו את השמש לבנה. וייתכן שרצו להרוויח ציורף נוסף להקל, ע"פ המאירי (ע"ז שם), שאין איסור בשמש שאינה צבועה]. אולם, בירח המכוסה כובע שינה (תמונה 6), נראה שיש היתר לכרוע, שהרי אין כאן צורה שלמה כפי הנראה לעינינו.

עיגול בלי 'קרניים' - היכן מותר והיכן אסור?

האיסור בדמויות גרמי השמים, הוא כאשר עשויים בצורה המובנת לכל שבה לבטא את גרמי השמים, ולא כשיכולים להתפרש כצורה סתמית. מטעם זה, מותר לצייר שמש או כוכב כעיגול בלא קרניים (ור"כ קמ"א מ"ז בשם יד"ק, וחובא בכל הפוסקים).

אכן, זהו דוקא בציור עיגול לבד, שאין סיבה לפרשו כדמות שמש. אך כאשר באמצע שמים הצבועים תכלת עושה עיגול צהוב, יש בזה איסור תורה גם בלי תוספת קרניים, שהרי כל הרואה מבין ברור שזו השמש⁶. וכן יש לאסור מטעם זה לצייר על רקע שחור עיגולים ונקודות לבנות, כאשר ברור ומובן לרואה שהכוונה לבטא בהם כוכבים (תמונה 7). גם בעיגולים יש איסור.

דמות כוכב - איסור והיתר בהתאם לסביבה

על דרך זה כתבו הפוסקים בנוגע לכוכבים, שאסור לציירם כפי שרגילים לצייר [★], הגם שאין נראים כך בשמים, מפני שכל הרואה מבין שציור זה מבטא את כוכבי השמים, שאמות העולם עובדים להם?

אולם, מאחר ורגילים להשתמש בכוכב כצורה סתמית לסימון בעלמא, וכפי שמצוי לדרג בחמשה כוכבים את רמת האיכות של מוצר או מקום. על כן תלוי האיסור בהתאם לסביבה. שאסור להדביקם או לציירם על רקע כהה המבטא שמים, או על התקרה. אך כוכב כהה על רקע בהיר, או מדבקות כוכבים צבעוניות (תמונה 8) שאין להם כלל משמעות של גרמי שמים, מותר. (ולכן אין איסור בכוכבים המפסיקים בין פסקאות בספר ★ ★ ★, או בכוכבית [★] לסימון הערה).

נמצא לפי זה, שמדבקות כוכבים זוהרות בחושך יש איסור תורה להדביקם אפילו על הקיר⁹ (תמונה 9). (שהרי עניינם לבלוט בחושך ולבטא את הכוכבים בלילה. וע"י לעיל מהחט שני שהדבקה הר"ל כעשייה, ואינו רק איסור דרבנן של שהיה). כמו כן יש איסור בהדבקות כוכבים על שמלה שחורה לתחפושת 'מלכת הכוכבים' או 'מלכת הלילה' ונלענן רכשה ושהיה מבלי עשייה, יש להיתר, כדין כלים מבוזים. כמבואר להלן]. ובמדבקות שאינם זוהרות, על התקרה אסור, ועל הקיר מותר, כשהוא בצבע בהיר, ואינו בצבע כהה המבטא שמים⁸. והעצה במקרים שיש חשש איסור, לפגום מעט קרן אחת בכל כוכב (תמונה 10).

בנוגע לעוגיות או חטיפי בצורת ירח וכוכבים (תמונות 10-11), דעת חוט שני (פסח ע"ז רלה) שאין בהם איסור, מאחר ועניינם רק לעשות צורה מעניינת, ולא לבטא דמות גרמי השמים, ונמצא שאין כאן 'תמונה' או 'דמות' ירח, אלא רק עוגיות 'בצורת' ירח, שאין להם משמעות יותר מצורת משולש או עיגול בעלמא. [הגרי"מ לובין הוסיף טעם להתיר ע"פ החור"א אורח סי"א, דצורה שעל הפת אינה נחשבת צורה, דזוהי תמונת הפת, ע"ש]. אולם שבט הלוי (ח"ז קל"ד) נסתפק בזה, וכתב שבודאי יש להמנע מלעשות כך. אכן גם לשבט הלוי מותר להשתמש או להשהות אותן [כהיתר שהיית כלים מבוזים] וצד האיסור הוא רק בעשייה.

¹ שלא כצורת אדם, שהאיסור רק בבולט. דעת הט"ז להקל כשאינו בולט או שוקע, אך השי"ד השיג עליו ואינו נכון כלל, כדמשמע מכל הפוסקים. ונקטינן כה"ש, ומ"מ מצרפים דעת הט"ז כשיש צד נוסף להקל. ² בכוכב יש להחסיר דוקא חלק מקרן, ולא קרן שלמה, שכן כוכב אינו דוקא עם חמש קרניים (הגר"מ לובין). ³ מהרי"ט (ח"ב י"ד ליה), שואל ומשיב (קמא ח"ז ע"א), מהר"ם אלשיך (ע"ז), משנת חכמים (יח), פ"ז (ח"ה כ"ד), מקור מים חיים (קמ"א ז), מעשה רוקח (ראש הספר). ⁴ הגר"ש (מעניני שלמה ע"ז נ"א), הגר"מ פינשטיין (עם התורה מחדרי חוברת ז' ע"ז ע"א), הגר"ש (אשרי האשי יוד י"כ), מחזה אליהו (ח"ג סי' ע"ג). ⁵ שבט הלוי (ח"ז ק"ז), חוט שני (פסח). ⁶ פשוט. וכ"כ מחזה אליהו (ח"ג סי' ע"ג ע"ג), ובבית אהרן (ישראל קפ"ד ע"ז ע"ג). לפי"ז תמונה סידרת הספרים 'מלכות בחלל', המלאה רקע חלל עם כוכבים. וימכין אשנב' שנתנו הכשר לספר אמרו לי שאין זה כוכבים אלא נקודות בעלמא, ונעשה ע"פ מורי הרואה. אך צ"ע, שהרי ברור שבאו לבטא כוכבים. וכך שמעתי ממח"ס 'לא תעשו אתי', שאין בזה שום צד היתר. [אכן לחידוש הכנסת יחזקאל (ה"ד בבית אהרן וישראל שם), שבדמות עם עותקים מרובים יש היתר ד'רבים, יש להקל בשהיה אם הדפס כמות גדולה של עותקים, וילעז כמה השיעור לה]. ⁷ דרכי הנ"ל, דגם בכוכב הולכים לפי צורה המוסכמת ולא כמציאות. הגר"נ"ק בית אהרן וישראל שם, ע"ז קל, וכ"כ הר"ב פוסקים. ואולם דעת שבט הלוי (ח"ז קל"ד) להקל מפני שאינם כך במציאות. ⁸ להורות נתן (ח"ב ט"ז), חוט שני (פסח ר"ל), מחזה אליהו (ח"ג ע"ז ע"א), מהר"ם אלשיך, הגר"מ ד"ר (לא תעשון אתי ע"ז ע"א). ואין שייך בזה היתר ד'רבים, דאינו אלא בשהיה ולא בעשייה, ש"ך שם.

שימוש בשמש וירח לבטא עניין צדדי

נפוץ מאד בימינו, שמשתמשים בדמות שמש וירח, לבטא עניין **צדדי הנלוו להם**, ולא את גרמי השמים עצמם. כגון: **א.** צורת שמש המופיעה ב'מצב חום' בשלט המזגן (תמונה 10), הבאה לבטא את 'חום' השמש. **ב.** צורת שמש על מקש המקלדת המגביר תאורת המסך (תמונה 11), הבאה לבטא את 'אור' השמש. **ג.** צורת ירח על כפתור המדפסת המעביר למצב 'שינה' (תמונה 12), ומצוי גם בשלט המזגן (תמונה 13). וכאן הוא עניין צדדי יותר, שבאים לבטא את פעולת האדם [= שינה] בעת הימצאות הירח. **ד.** כמו כן מופיעה דמות שמש על אריזת 'קורנפלקס' (תמונה 14), עם כיתוב 'בוקר', דהיינו שימוש בשמש לבטא את זמן הופעתה.

[וכאן לא שייך החיבור שכתב הגרניק לגבי עוגיות, ששם אין עניין כלל לבטא את גרמי השמים, אלא רק לעשות צורה נאה. משא"כ כאן מתכוונים לשמש והירח, אלא שאין מתכוונים לבטא אותם בעצמם, אלא משתמשים בהם לבטא עניין הנלוו להם].

ובנוגע לאיסור 'שהייה' נקטו הפוסקים בפשיטות שאין איסור באופנים אלו, מאחר ואיסור שהייה יסודו מפני החשד, וכאשר הדמות אינה באה לבטא באופן ישיר את גרמי השמים, לא שייך חשד עבודה זרה [הגר"ז קרליץ, בית אהרן וישראל קפד. הגרש"א שטרן, קובץ שערי הוראה כ', עמ' 183].

אך בנוגע לאיסור עשייה נתחבטו בזה, אם איסור התורה הוא על עצם עשיית "דמות שמש וירח", גם כשמטרתו לבטא דבר הנלוו, או שהאיסור הוא דוקא כשבאים לבטא את גרמי השמים עצמם. ואף שמסברא יש לצדד להקל בזה, שהרי טעם האיסור שלא יטעו לעבודה, ובכח"ג אין שייך הטעם. אך נמנעו להכריע מסברא מבלי ראייה ברורה כשנוגע לאיסור תורה?

טעם היתר בדמות השמש הזורחת בלוגו מכון אש התורה

בנוגע לשמש שבלוגו המכון (תמונה 15), עיקר ההיתר לפי הנהוג, שאין איסור בשמש שחלקה מכוסה. וכאן יש להקל גם לאוסרים, שהרי פירושו טעמים מפני שלפעמים נראית כך לעינינו, וכאן שמכוסה בספר, אין נראית כך לעינינו. ועוד י"ל ע"פ המבואר שיש צד קולא כשאינה באה לבטא את השמש עצמה. וגם כאן אינה באה לבטא את השמש, אלא את האור הבוקע מהספר, והרי זה כמקש המקלדת (תמונה 11), שצורת השמש באה לבטא הארה.

היתר שימוש ושהייה בבגדים ומצעים

איסור תורה של עשייה שייך גם בבגדים, אולם איסור שהייה יש בו היתר, כשם שהותר שהייה בכלים מבוזים (יורד קמ"א ג', ע"ש בב"י), ועל כן מותר להשתמש ולהשהות פיג'מות או מצעים שיוצרו ע"י נכרים (תמונה 16). [מטעם זה יש לדון היתר במכתבים המתקבלים מעיריית בית שמש, הנושאים את לוגו העיריה, שיש בו דמות שמש שלמה, מפני שמכתב היו ככלים מבוזים. אך עדיין יש לעיין איך מותר להדפיס מודעה עם לוגו של העיריה, דהא אין היתר כלים מבוזים באיסור תורה של עשייה].

היתר שהייה בחלק טפל מתמונה - היתר להתלמד

בשנים האחרונות הוצפו בתי ישראל בספרי ילדים עם אלפי תמונות, שבמקומות רבים נמצא בהם דמויות גרמי השמים (תמונות 17-18, ירח שלם). וכתבו הפוסקים שכאשר גרמי השמים מהווים חלק טפל ושולי בתמונה יש להקל לענין שהייה, שבכח"ג אין שייך החשד שעשויים לעובדם. ורק כאשר הם חלק עיקרי, כתמונת שקיעה וכדו' [או כגון תמונה 2 לעיל], אין היתר בשהייתם. (בית אהרן וישראל קפד, עמ' קלא, בשם הגרניק. והביא שכן מבואר גם בשרית כנסת יחזקאל).

ובציורים ותמונות הבאים להמחיש הלימוד, כגון ציורי ששת ימי בראשית, וכדו', מותרת אף העשייה (שריע יורד קמ"א ד'). [ונחלקו הפוסקים אם שייך היתר 'להתלמד' גם כשאין באים ללמד על גרמי השמים עצמם, וכגון ציור של לימוד ליל שבעות עם ירח וכוכבים הנראים בחלון, שאינם באים אלא לבטא שנוהגים ללמוד בלילה (שם)].

דמות שמש וירח ע"ג מסך מחשב, פלאפון ומצלמה דיגיטלית

בנוגע להצגת דמויות גרמי השמים ע"ג מסכים, יש להבחין בזה כמה דרגות.

א. הופעה ארעית שאין לה קיום כלל, כמו הופעתם על מסך מצלמה דיגיטלית כשמכוונים לעברם את המצלמה מבלי לצלם, הסכמת הפוסקים שאין בה איסור כלל (בית אהרן וישראל קפד עמ' קנו). מטעם זה יש להתיר מה שהוסיפו בממשק החדש של 'אוצר החכמה', הדמיה של טיסה בחלל בין כוכבים (תמונה 19). דאף שהכוכבים מופיעים כנקודות לבנות, מ"מ נחשבים דמות כוכב מחמת הרקע השחור, וכפי שנתבאר. אלא שיש להתיר מאחר שאינו מראה המתקיים.

ב. הופעה המתקיימת קצת. כצילום במצלמה דיגיטלית, הצגת תמונה במסך המחשב, קביעת תמונת שמש או ירח שלמים כ'טפט' ברקע מסך הפלאפון, שבכל אלו אין התמונה עשויה לקיום (שתצוגת המסך עומדת להתחלף או להיכבות). מצינו בזה מחלוקת, דעת פוסקים רבים שאין בכך איסור כלל, אך יש סוברים שאמנם אין כאן איסור תורה, אך יש בכך חשש איסור דרבנן¹⁰. ובנוגע להקרנת מצגת עם דמויות על הקיר, יש טעם נוסף להקל, שאין כאן ממשות תמונה כלל. ובפרט ב'פנס קסם' המקרין שיקופית על הקיר (כאותו שחילקו באבות ובנים), שהתמונה קיימת בשיקופית ואין כאן עשייה כלל¹¹.

לגו חברת 'סובאר'

עובדי הכוכבים ביפן סוגדים לששת כוכבי מזל 'כימה' (המזכר בברכות דף נח), ומשום כך בחרה חברת המכוניות היפנית לעשות את הכוכבים הללו כלוגו שלה (תמונה 20), ואף קבעה את שמה 'סובאר', שכן נקרא ביפנית מזל 'כימה'. משום כך עוררני ג"א (ב.ש). שיש איסור להשהות ברשותו רכב 'סובאר' הנושא את הלוגו. אך יש לדון שמועיל בזה היתר של רבים, שעיינו דאין איסור חשד בדבר שנמצא במקום רבים, מאחר ודרכו של רכב להיות ברשות הרבים. [אך לפי"ז צ"ע טעם היתר לבני ספרד, שבפשוטו רק הרמ"א נקט היתר זה להלכה (קמ"א ד'), אך המחבר השמיטו, וכדעת הרמב"ם והרי"ף¹²].

⁹ ע"י שערי הוראה (קובץ כ' עמ' 183) מהגרש"א שטרן שיש להקל בזה. ובבית אהרן וישראל קפד עמ' קלב צידד ג"כ להתיר מסברא, אך למעשה החמיר מחוסר ראייה. ולהלן שם עמ' קלה הביא מהגרמ"מ לובין להחמיר בזה, ונשקט הגרמ"מ גם בדעת הגרניק שלא היקל בעשייה. ¹⁰ לנוהגים להקל לענין מחיקת השם במסכים, שלא נחשב כתב, גם כאן יש להקל שלא נחשב תמונה (ע"י מאירי אש להגרש"א עמ' תשפ, לא תעשון אתי עמ' עמי) ולא מהגרמ"ש קליין, מזהה אלהו חז עמ' תצ"ז) ולדעת המחמירים לענין מחיקת השם (משא יוסף ארח חג פב) הסכימו דעכ"פ אין כאן איסור תורה, משום שאינו מתקיים (ע"י בית אהרן וישראל קפד עמ' קנה שהאריך מסברא וראויה). אלא שנחלקו אם איסור מדרבנן כשם שצמינו איסור דבריהם באינו מתקיים גבי שבת. י"א שטאן לא גורו (מהר"ט ח"ב לה, ונפירו במחאה אלהו שם), וי"א שגם כאן גזרו. ויש לציון דעת המנח"י ע"ב שמתחיר אפי בהקרנה על הקיר, אך החולקים השיגו עד, שאין בזה ממשות דמות תמונה. ובנוגע לצילום יש לציין, שאפילו במצלמות הישנות נקטו הרבה פוסקים שיש היתר מצד עצם מעשה הצילום, דהוי גרמא ולא חשיב עשייה (תשובות והנהגות ח"ג רסג, שבט הלוי ח"ד קל, עבודת מלך עמ' עמ' שלו) בשם הגרניק, אלא שאסור לפתח או להשהות הפילם, ובמצלמה דיגיטלית לא שייך איסור שהייה על הקובץ, ורק לפתח אסור. ¹¹ ע"י בית אהרן וישראל שם, וכ"ה באהל עמ' עמי רצו מבעל שבט הקהתי, ועוד. ואולם עיני הערה הקודמת דעת המנח"י צחק שמחמיר. ¹² ויש להדגיש, שאין הנידון כאן נוגע כלל למה שדנו על צורת שתי ערוב שבלוגו חברת שברולט'. ששם הוא נידון שונה לגמרי של איסור הנאה מנעבד, ויש טעם פשוט להקל מפני שהלוגו המסויים הזה אינו נעבד, משא"כ כאן שהאיסור לעשות כדמות שהעכ"ם עובדים לה, מחשד שעובד לה בעצמו, ודוק. ואין לומר שכיום אין ללוגו של סובאר משמעות כוכבים אלא משמעות של לוגו בעלמא, שהרי זהו גופא הדמות שהאומות עובדים לה, ומה שברחו את אליהם ללוגו אינו גורם להם שלא לראות בלוגו את אליהם, ודוק.

